

Наслідки для сім'ї

У короткостроковій перспективі дитяча праця підвищує прибуток родин та їхні шанси на виживання. Однак у довгостроковій перспективі, дитяча праця укорює родинні злидні: не вєдучи до розвитку кваліфікації дитини, вона занижує рівень людського капіталу.

Наслідки для суспільства

Зменшуючи рівень акумулювання людського капіталу, дитяча праця може уповільнити зростання та суспільний розвиток. Залишається відкритим питання, чи справді діти заміщують дорослих працівників, спричиняючи безробіття дорослих або зменшуючи рівень їхньої винагороди. Однак, вступаючи в конкуренцію з дорослою робочою силою за робочі місця, діти-працівники впливають на зайнятість дорослих чи на їхню платню, залежно від структури ринку праці.

Чому діти більш вразливі до ризиків?

Особливі ризики для дітей

Діти та молодь особливо вразливі до ризиків, оскільки вони ще фізично незрілі, слабші за дорослих, чутливіші до токсичних речовин. До того ж вони:

- поведуться по-іншому (менш раціонально) у випадку небезпеки, наприклад пожежі;
- мають недостатній життєвий досвід, знання про ризики, не вміють правильно реагувати на них;
- майже завжди невідготтовлені чи недостатньо підготтовлені з питань безпеки;
- швидше втомлюються, що робить їх уразливішими до травмування, коли їхня увага слабшає;
- потребують ретельного нагляду і турботи, яких часто не отримують;
- потерпають від бруталного ставлення та фізичної й сексуальної експлуатації, оскільки їх легко залякати та підкорити;
- часто отримують завдання виконати роботу, надто важку або конче небезпечну для них;
- нерідко мусять виконувати небезпечну чи брудну роботу, від якої відмовляються дорослі.

Інспектори завжди мають пам'ятати: все, що є шкідливим для дорослих неодмінно є ще шкідливішим для дітей.

Заходи для вилучення дитини з НФДП

- негайна вимога вилучити дітей з виробництва, особливо це стосується дітей молодшого віку;
- негайне судове переслідування;
- акт з вимогою поліпшити умови праці та знизити ризики;
- домовленість з роботодавцем про зменшення ризиків, використання засобів індивідуального захисту;
- домовленість з роботодавцем про покращення безпеки та гігієни праці;
- домовленість з роботодавцем про вивільнення частини робочого дня дітей для навчання (в школі, вечірній школі);
- домовленість про скорочення робочого дня для надання дитині професійної освіти.

Вилучення працюючих дітей з виробництва. Альтернативи.

Дії з реабілітації дітей, вилучених з найгірших форм дитячої праці, включають:

- надання медичної та психологічної допомоги;
- юридичну допомогу та захист інтересів дітей, яким погрожують діями у відповідь;
- неформальну або початкову освіту, щоб старші діти могли наздогнати своїх ровесників і продовжити навчання у школі разом з ними;
- сприяння негайному зарахуванню до школи дітей шкільного віку, у тому числі забезпечення їх навчальними матеріалами і шкільним приладдям, періодичну виплату стипендій чи субсидій для покриття витрат на навчання;
- професійно-технічне навчання для старших дітей;
- програми компенсацій за втрачені доходи для найбільш вразливих родин, для яких втрата доходу від праці дітей може означати недоїдання чи неможливість задовольнити базові потреби самих дітей або членів їх родин.

Необхідно наголосити на важливості консолідації зусиль різних партнерів спрямованих на ефективність ліквідації та попередження дитячої праці. Останнє можливе за умов створення системи моніторингу дитячої праці, в рамках якої мають співпрацювати органи державної влади, представники роботодавців, профспілкових організацій, неурядових установ, а також інші зацікавлені суспільні групи.

Найгірші форми дитячої праці та їх небезпека для дитини

Цей буклет розроблений в рамках Міжнародної Програми з викоренення найгірших форм дитячої праці, зокрема проекту " Підтримка реалізації системи моніторингу дитячої праці в Україні " за підтримки Міжнародної Організації Праці.

Визначення дитячої праці

Під терміном "дитяча праця" слід розуміти роботу, що її здійснюють діти, молодші від певного віку (вікова межа визначається нормами законодавства про працю), що не відповідає загальноновизнаним інтересам дитини, шкідлива для її здоров'я та розвитку. Серед основних аспектів, які можуть зашкодити дитині, виокремлюють такі: а) тривалий робочий день, б) фізичні, моральні та психологічні ризики, яким піддають дитину, в) неможливість ходити до школи та користуватися правом на відпочинок та всебічний розвиток у позашкільний час.

На противагу поняттю "дитяча праця", поняття "дозволена робота" означає залучення дитини до діяльності, яка не є шкідливою для розвитку та здоров'я дитини, і не перешкоджає їй ходити до школи та присвячувати час ігровому відпочинку.

Окрім цього, оскільки ліквідація дитячої праці є найбільшим викликом для бідних країн, держави-учасниці МОП ухвалили Конвенцію № 182 про найгірші форми дитячої праці, яка містить перелік відповідних форм, що мусять бути вилучені найпершою чергою. Цей перелік стосується всіх дітей, молодших від 18 років, незалежно від рівня бідності країни, що ратифікувала Конвенцію.

Серед **найгірших форм дитячої праці** виокремлюють такі:

- Усі форми рабства та практики, подібні до рабства, зокрема продаж та торгівля дітьми, боргова залежність та неволя, примусова чи обов'язкова праця, зокрема примусове чи обов'язкове залучення дітей до участі у збройних конфліктах;
- Використання, вербування чи пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав;
- Використання, вербування чи пропонування дитини для незаконної діяльності, зокрема виробництва та контрабанди наркотиків, як це визначено у відповідних міжнародних договорах;
- Робота, що своїм характером чи умовами здійснення може зашкодити здоров'ю, безпеці та моралі дітей

Перші три категорії підпадають під **безумовні форми дитячої праці**, з яких діти мусять бути негайно вилучені. Останню категорію **небезпечної праці** має визначити зацікавлений орган влади та ухвалити певний перелік видів небезпечної праці для України після консультації з організаціями профспілок та роботодавців. Дітям, залученим до цієї категорії праці, слід надати засоби безпеки (наприклад, спеціальне обладнання, засоби індивідуального чи колективного захисту), однак такі заходи мусять бути тільки тимчасовими, тобто стати першим кроком до вилучення дітей із цих видів праці. Слід зазначити, що в Україні ще у 1994 році було розроблено та затверджено Наказом МОЗ № 46 від 31.03.1994 р. Перелік важких робіт і робіт із небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх. Проте, цей перелік базується на Класифікаторі професій і не відображає всіх видів дитячої праці, які існують в Україні у формальному та у неформальному секторах економіки.

Як підсумок, наводимо таблицю, що визначає види роботи, дозволеної / забороненої міжнародними стандартами (відповідними конвенціями МОП) залежно від тривалості робочого дня, рівня ризиків та віку дитини.

¹ Існує низка міжнародних конвенцій, що забороняють дитячу працю, передусім Конвенція ООН про права дитини, Конвенція МОП № 138 про мінімальну вікову межу та Конвенція МОП № 182 про найгірші форми дитячої праці (див. Додаток 2).

² ILO Convention No. 182

Дитяча праця (відповідно до критеріїв законодавства про працю України)

Вікові групи	Форми роботи			Найгірші форми дитячої праці	
	Праця, що не є небезпечною (у галузях та заняттях, що не вважаються небезпечними та з урахуванням дозволеної тривалості робочого тижня)				
	1. Учні, які протягом навчального року виконують легку роботу, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання у вільний від навчання час за згодою одного із батьків або особи, що його замінює.	2. Учні, які працюють у період літніх канікул (за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, віком до 16 років)	3. Особи, які працюють і не навчаються у денних загальноосвітніх школах, професійно-технічних і середніх спеціальних закладах (віком до 16 років – за згодою одного із батьків або особи, що його замінює)	Небезпечна праця (у визначених небезпечних галузях та заняттях, а також із тривалістю праці > 43 год./тижд в інших галузях та заняттях)	Безумовні найгірші форми дитячої праці (незаконне переміщення дітей; залучення дітей до примусової праці, збройних конфліктів, проституції, порнографії та незаконної діяльності)
5–14					
14–15	12 год.	24 год.			
15–16	12 год.	24 год.	24 год.		
16–18	18 год.	36 год.	36 год.		

Сирим кольором позначено сфери дитячої праці, що мають бути ліквідовані, відповідно до Конвенції МОП № 138 і 182.

Наслідки дитячої праці

Дитяча праця впливає на розвиток дітей, а саме на їхнє здоров'я, освіту, мораль та психологічний добробут. Вона також має наслідки для сім'ї та суспільства.

Наслідки для дитини

Діти-працівники зазвичай не мають доступу до базової шкільної освіти, нормальної соціальної інтеграції, особистого розвитку та емоційної підтримки своєї родини. Нижче перераховано можливі наслідки для здоров'я та безпеки, що їх можуть зазнати діти від різних видів праці*:

- "Фізичні травми та каліцтва спричиняються необережним поводженням із машинним обладнанням ферм та фабрик, інцидентами, пов'язаними з працею з мачетом на цукрових плантаціях, та цілою низкою ризиків, наявних у вугледобувній, керамічній чи піротехнічній галузях.
- Отруєння пестицидами є однією з найбільших причин смертності серед дітей-працівників. У Шрі-Ланці пестициди вбивають більше дітей, ніж дифтерія, малярія, дитячий параліч та стовбняк разом. У масштабах планети щорічні показники дитячої смертності від пестицидів досягають цифри в 40 000 осіб.
- Вади зросту переважають серед дітей-працівників, які зазвичай мають менший зріст та меншу вагу, ніж решта дітей. Ці вади також накладають відбиток на їхнє доросле життя.
- Довготривалі проблеми зі здоров'ям, наприклад, хвороби дихання, асбестоз та розмаїття видів ракових захворювань поширені в країнах де діти змушені працювати з небезпечними хімічними речовинами.
- ВІЛ/СНІД та інші хвороби, що передаються статевим шляхом, поширені у близько одного мільйона дітей, яких щорічно змушують ставати на шлях проституції; вагітність, наркоманія та психічні хвороби звичні для дітей, залучених до цієї діяльності.

- Виснаження та погане харчування є наслідком того, що діти, які ще недостатньо фізично та психічно розвинені, змушені працювати протягом довгих годин у нестерпних умовах; їхні заробітків, однак, недостатньо для того, аби вони змогли себе належним чином прогодувати".

Діти, яких використовують для трудової та сексуальної експлуатації, дістають психологічні, моральні та фізичні травми. Така праця може мати негативні наслідки для психічного, духовного, морального та соціального розвитку дитини через:

- нездатність дитини-працівника нормально вчитися у школі або через невідвідування школи, або через переважну й недостатність зосередитися на шкільних предметах, діти-працівники не отримують нормальної освіти;
- розрив соціальних зв'язків (діти-працівники зазвичай не мають часу спілкуватися зі своїми друзями). Такий розрив також пов'язаний з тим, що дитина, яка працює, зазвичай відсутня в школі та не має можливості соціалізуватися й гратися зі своїми однолітками;
- монотонна, неспонукальна діяльність, що має негативний вплив на майбутню креативність та гнучкість дитини. Фах чи вид діяльності, яким дитина-працівник навчиться "на робочому місці", зазвичай дуже вузькі; дуже часто це низькокваліфіковані професії. Така діяльність не дозволить дитині здобути потрібну гнучкість та потрібні навички, якими вона зможе скористатися у своєму дорослому житті;
- всі види поганого ставлення, зокрема неухважність, неадекватне чи жорстке ставлення, емоційне зловживання та примус.

* ECLT Foundation, 2005, <http://www.eclt.org/about/overview.html>